

ТІЛ БІЛІМІНІҢ БАСҚА ҒЫЛЫМДАРМЕН АРАҚАТЫНАСЫ

Е.Е.Түйте

ф.ғ.к.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қарағанды, Қазақстан, e-mail: eldos_t_e@mail.ru

Мақалада тіл білімінің басқа ғылым салаларымен байланысы қаралады. Адамзат баласының дыбыстық тілі қоғам мүшелерінің бәріне ортақ коммуникация құралы болғандықтан, бүгінгі күндегі кейбір тілдік мәселелер тіл білімінің аясында шешілмей, басқа ғылымдармен арақатынасында белгілі болады. Тіл білімінің гуманитарлық және жаратылыстану бағытындағы ғылымдармен қарым-қатынасы бүгінгі лингвистиканың өзекті мәселелердің біріне айналып отырғандығын аңғартады. Күрделі мәтінге тілдік интерпретация жасау, қоғамда болып жатқан түрлі жағдайлардың тілге әсер етуі, тілдік коммуникацияда таңбаларды ажырату белгілері, дүниені тіл арқылы моделдеу, машиналық аударма жасау мәселелері, жасанды интеллект, сот істеріндегі шиеленісті мәселелер аталмыш мақалада сөз болады. Антропоөзектік бағыттың тіл біліміне әсер етуінен пайда болған психоллингвистика, когнитивтік лингвистика, этнолингвистика сияқты пәндердің де қарастыратын мәселелері баяндалады.

Түйін сөздер: *лингвистика, пәнаралық байланыс, семиотика, логика, интеграция, дифференциация, машиналық аударма жасау, кибернетика, сот лингвистикасы*

Тіл адамның сезіну және ойлау қабілетімен, оның күнделікті өмірімен, ол өмір сүріп тұрған қоғаммен, адам қоғамының тарихымен үнемі қарым-қатынаста, сондықтан тіл туралы ғылым – лингвистика ғылымның көптеген салаларымен өте тығыз байланысты. Пәнаралық байланыстың нәтижесінде көптеген жаңа ғылымдар дүниеге келді. Олардың зерттеу пәні басқа болғанымен, қарастыратын нысаналық мәселелері ортақ. Дүниедегі ғылым атаулы екіге бөлінеді: нақты немесе жаратылыстану ғылымдары және гуманитарлық бағыттағы немесе қоғамдық ғылымдар. Енді, біз, тіл білімінің осы аталған бағыттағы ғылымдармен байланысына жеке-жеке тоқталайық.

1) Тіл білімі филология ғылымының бір тармағы болғандықтан, *әдебиеттану* ғылымымен тығыз байланысты. Филология (*гректің philologia* сөзді сүю) – тіл білімі және әдебиеттану саласынан тұратын ғылым. Тіл, әдебиет – егіз ұғым. Көркем шығарманың құрылуы (синтаксисі), жазылуы, қабылдануы сияқты мәселелер екі ғылымның байланысын көрсетеді. Бірін-бірі толықтырады, бірінің заңдылығы екіншісімен түсіндіріледі. Көркем шығарманы тілдік тұрғыдан талдау, қандай стилистикалық амал-тәсілдер арқылы беріліп тұрғандығын анықтау, күрделі мәтіндерге интерпретация жасау сияқты мәселелер тіл білімі мен әдебиеттанудың ортақ нысаны бола алады. Әуел баста тіл білімінің саласы стилистика әдебиеттанудың теориялық мәселелерін басшылыққа алып, өз теориясын толықтырса, қазір антропоөзектік парадигма шеңберіндегі тіл білімінің жаңа бағыттары әдебиеттану ғылымымен астасып жатыр. Бұл екі ғылымның негізгі нысаны «адам» болғандықтан, шешетін мәселелері де ортақ. Тіл стилистикасы, мәтін лингвистикасы, антропоөзектік лингвистика, сөйлеу әрекеті сияқты тіл біліміндегі мәселелер әдебиеттану ғылымымен қарым-қатынасын күшейте түседі. Тіл білімінің әдебиеттанумен байланысы тек мұнымен шектелмейді, себебі әдебиет тілсіз өмір сүре алмайды, сондықтан әр әдебиеттанушы белгілі дәрежеде лингвист болу керек, бірақ лингвист әдебиеттанушы болуы шарт емес.

2) Тіл білімі ғылымдардың атасы болып есептелетін *философиямен* тығыз байланысты. XIX ғасырға дейін лингвистика дербес ғылым болмай тұрып, философияның құрамында қаралып келді. Философия – өмірдің заңдарын зерттейтін терең ғылым. Тіл білімі тілдік заңдылықтарды философияға сүйене отырып жасаған. Философияда өмір қозғалу күйінде өзгермелі болып түсіндірілсе, тіл де динамикалы, өмір жылжыған сайын, қоғам өзгерген сайын қоса өзгеріп, дамып отыратын құбылыс екендігін білеміз. Философия бұл дүниедегі барлық заттар мен құбылыстардың формасы мен мазмұны бар деп түсіндірсе, тілдегі сөздер де белгілі бір форма мен мағынаға ие. Тілдің мәні мен таңбалық сипаты, тіл мен ойлаудың қарым-қатынасы сияқты мәселелер философия мен тіл білімінің байланысын түсіндіре алады.

3) Тіл ең алдымен коммуникациялық белгілердің жүйесі болғандықтан, тіл білімінің таңбалар ілімін зерттейтін *семиотика* ғылымымен байланысы тығыздық. Семиотика (кейбір әдебиеттерде

семпоти́ка, семиология делінеді) – жалпы таңбалар жүйесін, оның теориясын, олардың білдіретін мағыналарын зерттейді [1]. Семиотика жалпы пән ретінде тілдің ерекше мүмкіндіктерін қарастырмағанымен, тілдік коммуникация үшін маңызды мәселелерді қамтиды. Семиотика кез-келген таңбалық жүйелерді, атап айтқанда, кодтардың қарапайым түрлерін (телеграф коды– Морзе әліппесін, теңіз және әуе сигнал белгілері), сонымен қатар олардың қиындатылған түрлерін (жануарлар сигналдары, жазудың және шифрлаудың әдістері, географиялық карталарды, сызбалардың белгілік табиғаты, Брайль әліппесі) және тілдің таңбалық жүйесін қарастырады [2].

Тіл білімі үшін семиотиканың таңбалар, оларды ажырату белгілері, таңбаларды топтау және классификациялау, оларды комбинациялау қабілеті, олардың бөліну қабілеттері, таңбаларды тану қабілеті, шифрланған мәтіндердің және белгісіз тілдегі мәтіндердің кілтін табу сынды ережелері маңызды.

Семиотиканың жалпы ережелерін жасау ғалымдардың таңбалық заңдылықтарды анықтау жұмысын жеңілдетуге әсер етеді.

4) Тіл қоғамдық құбылыс болғандықтан, *әлеуметтану* ғылымымен тығыз байланыста. Қоғам құрылысын, оның өзгеруі мен дамуын зерттеу лингвистика үшін көп нәрсе бере алады. Себебі, кез-келген тіл қандай да бір әлеуметтік бірлестіктермен қолданылады, тілдерді қолданатын топтардың бірігуі (интеграциясы) мен бөлінуі (дифференциациясы), тайпалар мен ұлттардың қоныс аударуы, бір тілді қолданатын территориялық-әлеуметтік (диалект) немесе әртүрлі тілдерді қолданатын (тілдік одақ) бірлестіктердің құрылуы сияқты құбылыстарды зерттеу тіл білімі үшін өте құнды дерек. Тіл білімі мен әлеуметтану ғылымының байланысынан ХХ ғасырда әлеуметтік лингвистика ғылымы пайда болды.

5) Тіл адамның ойлау үдерісімен байланысты болғандықтан, тіл білімінің ойлаудың жүйесі мен заңдарын зерттейтін *логика* ғылымымен байланысы ерекше. Логика мен тілдің байланысының тығыз болуы логикалық категориялардың (түсінік, қорытынды шығару) тіл категорияларымен (сөз, сөйлем) сәйкес келуі керек деген сөз емес, логикадағы барлық құбылыстардың тілде болуы, ал тілде бар құбылыстардың логикада болуы шарт емес. Тіл білімінің тарихында тіл мен ойлаудың заңдылықтарын бір деп қараған бағыт та болды. Бұл бағыт Францияда пайда болып, универсалды грамматиканы жасауды көздеді. Тіл тарихының Қайта өрлеу кезеңіндегі логикалық бағытты негіздеуші – «Пор-Рояль» грамматикасының авторлары – А.Арно (1612-1694) мен К.Лансло (1616-1695) еді [3]. Олардың ойынша, ойлау жалпыадамзатқа ортақ болғандықтан, тіл мен ойлаудың заңдары бір, логика мен тілдің категориялары үнемі бір-біріне сәйкес келеді, тең – деп есептеулері қателікке әкелді. Олар ойлаудың құрылымының жалпыадамзаттық болғанымен, тіл құрылысының ұлттық екендігін естерінен шығарып алды. Алайда логика мен тілдің байланысы күмән келтірмейді. Ұғымды, сөзді және оның мағынасын, көпмағыналылығын анықтау сынды мәселелерде логика қолданылады. Сонымен қатар логиканың тіл модельдерін зерттеуде аса маңызды екенін атап айта аламыз.

Біз жақсыз сөйлемдерді, бастауышы жоқ сөйлемдерді талдағанда, логикаға сүйенеміз. Мысалы, *Оған тәтті жеуге болмайды* деген сөйлемде бастауыш болмағанымен, логикалық субъект «оған» болып табылады, бірақ ол грамматикалық субъект болып есептелмейді. Немесе: *Кіман оқығанды ұнатады* деген сөйлемдегі бастауыштың жасырын тұрғандығын логикалық тұрғыдан баяндауышқа сұрақ қою арқылы («ол» екендігін) анықтай аламыз. Сөз бен сөйлем тілдік бірліктері ұғым мен пайымдау ойлау категорияларымен тығыз байланысты.

б) Тіл білімінің нысаны тіл ғана емес, сонымен қатар сөйлеу болып табылады, ал сөйлеу психофизикалық құбылыс болғандықтан, тілтанудың *психологиямен* және *физиологиямен* байланысын жоққа шығара алмаймыз.

Адам мінезінің көрінісін, ойлау қабілетін, сезімін психология зерттейді. Адам тіл арқылы тек ақпарат алып, хабарды беріп қана қоймайды, ол өзінің затқа не құбылысқа қатысты көзқарасын да, психологиялық жай-күйін де білдіріп отырады. Жақсы көруі не жеккөруі, қуанышы мен қайғысы т.с.с. жай-күйін тілдік немесе тілдік емес амалдар арқылы жеткізеді. Яғни сөйлеу жүзеге асу үшін адамның қабылдау, есте сақтау, ұғыну, түйсік, жад, таным сияқты психологиялық қасиеттерінің алатын орны ерекше. Сөйлеудің өзі есту, ұғыну, сөйлеу сынды үш бөліктен құралады.

ХІХ-ХХ ғасырларда ғалымдар тіл табиғи құбылыс деген қате тұжырымнан бас тарту үшін, тілді психологиялық құбылыс ретінде таныған. Бірақ бұл тұжырымды дұрыс деп есептей алмаймыз, себебі сөйлеудегі құбылыстар (фонема, морфема, сөз) адамның ойындағы құбылыстардан бөлек нәрсе. Психология сөйлеуді үдеріс ретінде қабылдайды, баланың сөйлей бастауы, мектеп

оқушысының сөйлеуінің дамуы сияқты құбылыстарды қарастырады. Ал лингвист керек деректі сөйлеуден алады, бұл екі ғылым саласы тілді екі тұрғыдан зерттейді. Осы ғылымдардың байланысынан психоллингвистика деген ғылым пайда болды. Негізгі нысаны – сөйлеу әрекеті. XX ғасырда тіл білімі мен психологияның байланысынан психоллингвистика ғылымы дүниеге келді.

Тіл білімінің (оның саласы фонетиканың) *физиологиямен* байланысы тіл дыбыстарының жасалуынан көрінеді. Адам баласы тілінің шығуының өзі адамның физиологиялық мүшелерінің дамуымен (еңбекке жарамдылығы) тығыз байланысты. Тіл дыбыстары адамның ауыз қуыс мүшелері арқылы жасалынады. Тіл дыбыстарының артикуляциясы, яғни, сөйлеу аппаратында жасалуы және олардың естілуі тұрғысынан келсек, сөйлеу физиологиясы артикуляциялық физиология және есту физиологиясы болып бөлінеді. Яғни, дыбыстау мен дыбыстарды естусіз сөйлеудің өзі жүзеге аса алмайды.

7) Сөйлеу адамның *жоғары жүйке жүйесімен* байланысты. Адамның жоғары жүйке жүйесі дұрыс болса, сөйлеуі де жақсы жолға қойылған болып есептеледі. Егер керісінше, жоғары жүйке жүйесі зақымданса, адамның сөйлеуінде ауытқулар пайда болады. Бұл мәселемен тілшілер ғана емес, логопедтер, психиатрлар, дефектологтар айналысады. Тілінде кемістігі бар адамдардың немесе құлағы естімейтін жандардың сөйлеуін, сөйлеудің бұзылуын зерттеу лингвистер үшін әдеттегі сөйлеуді жай ғана түсіну үшін емес, сонымен қатар тілдің құрылымы мен оның қызмет атқару аясын тану үшін маңызды. Тіл білімінің жоғары жүйке жүйесі қызметімен байланысын И.П.Павловтың сигналдар жүйесінен аңғаруға болады. Ғалымның екі сигнал жүйесі бойынша, бірінші сигнал қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды тануға мүмкіндік берсе, екінші сигнал жүйесі сөйлеуге, оның мәнін түсінуге мүмкіндік береді. «И.М.Сеченов пен И.П.Павловтың зерттеулерінің арқасында ми мен сөйлеудің әрекетін танып білуде қазіргі заманғы ғылым елеулі табыстарға жетті. Жоғары жүйке қызметінің теориясы шындықты сәулелендірудің адамға тән формасы екінші сигнал жүйесіне негізделетінін көрсетеді. Естілетін және оқылатын сөздер екінші сигнал жүйесін құрайды» [4, 24]. Мәселен, «от» дегенде бірінші сигнал жүйесі бойынша түйсік, сезім, қабылдау арқылы оның ыстық әрі қауіпті екендігін сезінсең, екінші сигнал жүйесі бойынша оның мәнін, мағынасын ұғасың. Екінші сигнал жүйесі – сөйлеу органдарынан мидың қабығына баратын кинестезикалық тітіркенулер тек адамдарға ғана тән.

8) Дыбыстық құбылыстарды физиканың *акустика* саласы зерттейді. Дыбыстық континуумнің (шексіздіктің) қайсысын өзінің таңбалық жүйесін белгілеуі үшін алатынын білу үшін ғалымға акустикалық мінездемесі, дыбыстың жоғарылығы, созылықлығы, күші жайлы мәлімет керек.

9) Тіл білімі *тарих* ғылымымен тығыз байланысады. Лингвистикада тарихпен ерекше байланысы бар сала – лексикология. Тарихи деректер арқылы араб сөздерінің түркі, парсы, тәжік, татар тілдерінде кең таралуының себебін түсіндіруге болады, ол араб шапқыншылығы мен мұсылман дінінің жаппай қанат жаюына байланысты болды. Яғни тіліміздегі тілдік қабаттарды құрайтын араб-парсы, моңғол, орыс т.б. сөздерінің мол кездесетіндігі халқымыздың кезінде осы елдермен саяси, мәдени, экономикалық, тарихи байланыста болғандығын аңғартады.

Табылған тарихи жәдігерлерді зерттеуде тарихшылар лингвистердің көмегіне жүгінеді, ал лингвистикалық сараптамаларды, фактілерді тарихшылар пайдаланады. Мәселен, XVII ғасырда табылған көне Орхон-Енисей, Талас жазба ескерткіштері тарихи жәдігерлер болып табылды. Бірақ ондағы жазуды лингвистердің көмегі арқылы оқып, сол арқылы Түркілердің тарихы белгілі болды. Осы орайда тіл білімінің тарихтың *этнография* мен *археология* салаларымен байланысы ерекше. Этнография көне және қазіргі этностардың шығу тегін, рулық-тайпалық құрамын, салт-дәстүр, әдет-ғұрпын, мекендеген қонысын, өзіндік ерекшеліктерін қарастырады. XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап жергілікті тіл ерекшелігі – говорлар мен диалектілерді зерттеу басталды. Осыған байланысты ауыз әдебиеті үлгілерін жинау, диалектілерді зерттеу жанданып, тіл білімінің этнографиямен байланысы артты. Этнографтар археологиялық қазба жұмыстарда табылған деректерді пайдалана отырып оларды жерлеу қалпына, оюларына т.б. қарай жіктейді, бұл лингвистер үшін аса қажет. Тілдерді туыстық белгілеріне қарай топтастыруда да этнографиялық мәліметтерді пайдалануға болады. Тіл мен ұлт байланысын этнолингвистика ғылымы зерттейді.

Өлі тілдерді зерттеу, оларды қолданушыларды анықтау, тілдердің таралу аймағын, миграциясын анықтау барысында тіл білімінің археологиямен байланысы аса маңызды. Адам қоғамының тарихын қазба жұмыстар барысында табылған материалдық мәдениет арқылы білуге болады. Жазылған мерзімі белгісіз жазба деректердің уақытын анықтау үшін жер қабаттарының

терендігі немесе археологиялық хронологияны анықтауда жазылған мерзімі белгілі жазба деректер көмек береді.

10) Тілдің шығу мерзімін анықтауда тіл білімі антропологияның саласы – *палеоантропология* ғылымымен тығыз байланысты. Палеоантропология – қазба жұмыстары кезінде табылған ежелгі адам сүйектерінің (архантроптардың, палеоантроптардың және ежелгі неоантроптардың) физикалық келбеті мен оның дамуын зерттейді. Алғашқы адамдарда сөйлеу қабілетінің пайда болуын, тіл мен ұлттың арасында байланыстың болуын немесе болмауын, адамның биологиялық (морфологиялық) табиғатын анықтауда екі ғылымның байланысы ерекше. Алғашқы адамдардың дене бітімінің қазіргіден басқаша болуы, яғни олардың төрт аяқтап жүруі, қолдарының ұзын болуы (әлі де еңбекке жарамсыздығы), бассүйектерінің үлкен болуы (ойлаудың, сөйлеу мүшелерінің жетілмегендігі) сияқты деректер адам баласы тілінің шыға қоймағандығын аңғартады.

11) *Географияның* тіл білімімен тікелей байланысы болмағанымен, тарих арқылы бұл екі сала тығыз байланысты. Кейбір географиялық деректер лингвистикалық факторларға айнала алады, мысалы таулы аймақтарда адамдардың көп болмауы тілді қолданушылардың аздығын көрсете алады. Теңіздер мен мұхиттар тілдердің қатынасын шектейді, аумақ неғұрлым кең болса, диалектілер соғұрлым көбірек болады. Ал лингвистер географтар үшін карталарда физико-географиялық нысандардың берілу ережелерін құрастырады, лингвистикалық атлас жасайды. Қай тілдің қай аумаққа дейін таралып жатқандығын, тіл мен диалект арасындағы шекараны көрсете алады.

XX ғасырдың басында ареалдық тіл білімі немесе лингвистикалық география бағыты пайда болды. Бұл бағыт тіл мен диалект арақатынасын, диалектілердің таралуын және тілдердің араласуы, тілдік одақ сияқты мәселелермен кең түрде шұғылданды.

12) Ең қиыны лингвистиканың *математикамен* байланысын табу болып табылады [5]. Егер ғылымда математиканың бір белгісі болмаса ол ғылым ғылым емес деген сөз жиі айтылады, шынымен, математикада бар нақтылық кез-келген ғылым үшін идеал болып табылады.

XX ғасырда математика мен математикалық мектептер өздерін тек нақты ғылымдарда ғана емес, сонымен қатар гуманитарлық ғылымдармен де байланысты бола бастады, осылайша эконометрия, математикалық логика, математикалық лингвистика сынды ұғымдар пайда болды. XX ғасырда математиканың ерекше саласы «математикалық логика» пайда болды, ол синтаксис, сөйлем, сөз сынды лингвистикалық түсініктерді кеңінен пайдаланды. Математикалық логика – математиканың ерекше саласы, ол тілге математикалық тәсілдерді қолдану арқылы жүзеге асады.

Математикалық статистика амалдарын қолдана отырып, сөздіктердегі сөздер санын, дыбыстар мен дыбыс тіркестерінің мәтінде кездесу жиілігін анықтау тіл білімінің математика ғылымымен байланысын көрсетеді.

Тіл білімінің шектесетін математиканың тағы бір саласы – ақпарат теориясы [6]. Бұл ғылымның негізін салған америкалық ғалым К.Шеннон болды. «Ақпарат теориясы ақпараттың таралу үдерісін байланыс каналдары арқылы таралуын зерттейді» – деп, анықтама береді. Мұндай байланысты тарату былай жүзеге асады:

Дереккөз → таратқыш → канал → қабылдағыш → алушы

а) Код – алдын ала белгіленген таңбалар мен символдар жүйесі, мәтінде қолдану жиілігі ықтималдық деп аталады;

б) Алфавит – код белгілерінің жиынтығы;

в) Мәтін – берілген мәтіндегі таңбалардың реті;

г) Канал – код таңбалары таралатын орта, кедергі мен шуды қоса алғанда;

д) Ақпарат битпен өлшенеді. «Логарифм негізі екі» \log_2 формуласы арқылы анықталады;

е) Артықтық – қандай да бір кодтың теориялық тұрғыда бере алатын мүмкіндігі мен берілетін ақпараттың орташа көлемінің арасындағы айырмашылығы. Артықтық пайыз арқылы беріледі;

ж) Энтропия – жеткіліксіз ақпарат пен тұрақсыздық өлшемі, тұрақсыздық дәрежесі символдардың саны мен ықтималдығына байланысты болады.

Математикалық логика мен ақпарат теориясының жетістіктеріне байланысты алгоритм ұғымының рөлі артты. Алгоритм – ақпараттық жүйені кодтау немесе қайта кодтауға байланысты нақты ережелердің жүйесі. Алгоритм машиналық аудармада ерекше рөл атқарады, кіру барысында автоматты анализ алгоритмі, шығарда автоматы синтез алгоритмі болу керек.

13) Тіл білімінің бүгінде *кибернетика* «басқару жайлы ілім» ғылымымен де байланысы ерекше. Бұл ғылым XX ғасырда пайда болған. Бұл ғылым көптеген білім салаларының басын

қосады, ол ғылымдардың синтезі арқылы жүзеге асып отырады. Кибернетиканың басты мақсаты барлық ғылымдардың деректерін машина қолдана алатындай ету, адам жұмыстарын соған арту. Осылайша адам жұмысын мың есе тезірек атқаратын санау машиналары пайда болған, сонымен қатар машиналар қателеспей ғана қоймай, адамның қатесін де дұрыстай алады. Осыған орай латын мәтелінде «Errare humanum est» – «Адамға қателесу тән» делінеді. Машина кез-келген үдерісті қадағалай алады, ақпаратты қабылдап, оны керек бағытта жұмсай алады, аударма жасай алады, оқытуға көмектесіп қана қоймай, өздері де оқыта алады.

Тілдің қызмет атқару заңдылықтары мен тарихи дамуын тереңірек ұғыну үшін, тіл жүйесінің бөлек элементтеріне тереңірек тоқталу керек, тек содан кейін тарихи мәселелерді шешуге көше аламыз.

14) Тіл білімінің заң ғылымдарымен де байланысы ерекше. Соңғы жылдары (XX ғасырдың соңында) юрислингвистика деген жаңа ғылыми пән пайда болды. Юрислингвистиканың зерттеу пәні тіл мен заңның өзара байланысынан келіп шығады. Сот істерінде лингвистикалық сараптамалар жасау үшін қолданылады. Айыпталушының сот үдерісінде сөйлеген сөзінің дұрыстығын бақылау, терминологиялық, аударма және лексикографиялық құқықтық қызметті қолдау, заң мәтіндерін және даулы құжаттарды лингвистикалық түсіндіру немесе біреуге айтылған сөздің адамның ар-ұжданына нұқсан келтірмеуі, яғни, заңды түрде шиеленісті болдырмау (тіл арқылы қорлау, зорлық-зомбылық жасау, плагиат т.с.с.), мемлекет ішіндегі әлеуметтік-тілдік қатынастарды реттеу (мемлекеттік тіл мәселелері, ұлтаралық қарым-қатынас жасау тілі) мәселелермен айналысады. Сонымен қатар, «сот лингвистикасы – құқық және сот салаларында қолданылатын тілге қатысты лингвистиканың бір саласы. Ол авторлық құқық және оны сот залында қолдану, арыздарды талдау (мысалы өзіне өзі қол жұмсау жазбаларын), тауар белгісін бұзу, спикерді анықтау (бомба қауіпі туралы хабарды кім қалдырғаны туралы), мәтіндік аутентификация (плагиат мәселесі), ерін арқылы оқудың заңдылығы және т.б. сияқты мәселелерді қарастырады» [7, 523].

Қорыта келгенде, тіл білімінің бұл аталған пәндермен байланысы шектелмейді. Тіл барлық ғылым салаларымен қандайда бір деңгейде қарым-қатынаста болған кейін, тіл білімінің басқа ғылым салаларымен арақатынасы бола бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 Соссюр Ф. Труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1977. – 695 с.
- 2 Семиотика: Антология. / Сост. Ю. С. Степанов. Изд. 2-е, испр. и доп. - Екатеринбург: Деловая книга, 2001. - 702 с.
- 3 Жалмаханов Ш.Ш. Тіл білімінің тарихы. – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 1999. – 203 б.
- 4 Аханов К. Тіл білімінің негіздері. – Алматы, 2002. – 664 б.
- 5 Реформатский А.А. Введение в языковедение /Под ред. В.А. Виноградова. – М.: Аспект Пресс, 1996.– 536 с.
- 6 Fromkin V., Rodman R., Hyams N. An Introduction to Language. – New York, 2014. – P. 604.
- 7 Фромкин В., Родман Р., Хайамс Н. Тіл біліміне кіріспе. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. – 624 б.

References

- 1 Saussure F. (1977). Trudy po yazykoznaniiyu [Works on linguistics]. Moskow: Progress [in Russian]
- 2 Stepanov Y.S. (2001). Semiotika [Semiotika]. Ekaterinburg: Delovaya kniga [in Russian]
- 3 Zhalmahanov Sh. (1999). Til biliminin tarihy [History of linguistics]. Karaganda [in Kazakh]
- 4 Ahanov, K. (2002). Til biliminin negizderi [Fundamentals of Linguistics]. Almaty [in Kazakh]
- 5 Reformatsky A.A. (1996). Vvedeniya v yazikoznanya [Introduction to Linguistics]. Moskow: Aspekt Press [in Russian]
- 6 Fromkin, V., Rodman, R., Hayams, N. (2014). [Introduction to linguistics]. New York [in English]
- 7 Fromkin, V., Rodman, R., Hayams, N. (2018). [Introduction to linguistics]. Almaty: Ultytyq audarma burosy [in Kazakh]

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЛИНГВИСТИКИ С ДРУГИМИ НАУКАМИ

Е.Е.Түйме

к.ф.н.

Карагандинский государственный университет имени академика Е.А.Букетова,
Караганда, Казахстан, email: eldos_t_e@mail.ru

В статье рассматривается связь языкознания с другими видами наук. Многие проблемы, связанные с языком, как средством коммуникации для всех членов общества, решаются не в рамках лингвистики, а на стыке многих наук. Взаимосвязь лингвистики с гуманитарными и естественными науками является одной из актуальных тем современной науки о языке, языкознания. В данной статье рассматриваются проблемы языковой интерпретации сложного текста, отражение в языке проблем, происходящих в современном обществе, различия символов в языковой коммуникации, языковые моделирование, проблемы машинного перевода, искусственного интеллекта, проблемы судебных разбирательств. Также речь идет о проблемах таких новых направлений антропоцентризма, как психолингвистика, когнитивная лингвистика, этнолингвистика и др.

Ключевые слова: лингвистика, междисциплинарная коммуникация, семиотика, логика, интеграция, дифференциация, машинный перевод, кибернетика, судебная лингвистика

THE INTERRELATION OF LINGUISTICS WITH OTHER SCIENCES

Ye. Tuite

Cand. Sci. (Philology)

Karaganda State University named after academician E.A. Buketov,
Karaganda, Kazakhstan, email: eldos_t_e@mail.ru

The article deals with the relationship of linguistics with other kinds of sciences. Many problems related to language, as a means of communication for all members of society, are not solved within the framework of linguistics, but at the junction of many sciences. The relationship of linguistics with the humanities and natural sciences is one of the topical topics of modern science of language, linguistics. This article examines the problems of language interpretation of a complex text, the reflection in the language of problems occurring in modern society, the differences in symbols in language communication, language modeling, the problems of machine translation, artificial intelligence, the problem of litigation. Also, we are talking about the problems of such new directions of anthropocentrism as psycholinguistics, cognitive linguistics, ethnolinguistics, etc.

Keywords: linguistics, interdisciplinary communication, semiotics, logic, integration, differentiation, machine translation, cybernetics, judicial linguistics